

IV. TUDOMÁNYTÖRTÉNET – EGYETEMTÖRTÉNET

Székely György

FELSŐFOKÚ MŰVELŐDÉS MAGYARORSZÁGON A XII–XIII. SZÁZADBAN

Ahhoz, hogy Magyarországon studium generale fokára, egyetemi szintre emelkedhessék az oktatás, hosszú utat kellett bejárni, hárrom lehetőséget is kihasználva ki kellett alakulnia a hazai magasabb fokú értelmiségi rétegnek. Ehhez az alapokat a székesegyházak és egyes kolostorok mellett kialakuló iskolahálózat adhatta meg, amelyek legjobb tanítványai eljutottak külföldi egyetemekre. Ez utóbbi, a peregrináció, további kiválasztást tett lehetővé, alkotásra képes személyiségek irodalmi tevékenységével, de legalább könyvgyűjtésével. Az általános európai, katolikus műveltség további elmélyülését jelentette, hogy a királyi kancelláriában működő klerikusok a sajátos magyarországi viszonyokra, magyar nyelvi igényekre tekintettel új nézeteket alakítottak ki, új kifejezéseket alkalmaztak a hazai viszonyokra, jelenségekre.

Káptalani iskola működött Pécsen a XII–XIII. században. Itt használhatták azt a régi Priscianus-könyvet, amelyet az első pécsi püspök Bonipert küldöttje útján kért Fulbert chartresi püspöktől és ezzel az iskolalapításhoz megszerezte a trivium tanárainak alapkönyvét.¹ Mégis kétségkívül ezt megelőzve a bencés rend volt úttörője a hazai oktatásnak és a tanításra alkalmas személyek képzésének. Pauler Gyula megfogalmazása szerint „Az iskolában, a kolostorban és székesegyház mellett, ahová szegény, gazdag örömet küldötte gyermekeit, szintén ők (a szerzetesek, Sz, Gy.) tanítottak grammatikát és musicát, latin nyelvet és éneklést, az akkori európai tudományegyetemnek, a trivium és quadriviumnak (grammatika, retorika, dialektika és aritmetika, geometria, astronomia és musica) első és utolsó tantárgyait, amelyek a papok képzésére, és ez volt most a fő cél, okvetlenül szükségesek voltak”. II. Géza korában a hálás Adalbert főúr végrendeletében könyveit hagyta Szt. Márton egyházára, azaz *Pannonhalmára*. Cerbanus szerzetes, aki a pásztói kolostor egyik görög kódexét latinra fordította 1131 és 1150 között, munkáját Dávid szentmártoni apátnak ajánlotta. Mindezt a tudást és kútfőt felhasználva épült ott a hittudományi és a gyakorlati papképzés, a felsőfokú stúdium. Kedvezőbb lett a helyzet, amikor Imre király idején a főapátság újjáépült.²

¹ MÉSZÁROS István, *Középszintű iskoláink kronológiája és topográfiája a 996–1948*, Bp., 1988, 237, 354; BÉKEFI Remig, *A káptalani iskolák története Magyarországon 1540-ig*, Bp., 1910, 132.

² PAULER Gyula, *A magyar nemzet története az Arpád-házi királyok korában*², Bp., 1899; Adalbert végrendelete, *Pannonhálma, Levéltár; A magyar irodalom története 1600-ig*, szerk. KLANICZAY Tibor, Bp., 1964, 50.; MÉSZÁROS István, *Középszintű iskoláink... i. m.* (1. jegyz.), 18.; GENTHON István, *Magyarország művészeti emlékei, 1., Dunántúl*, Bp., 1959, 129.

Az adatok gyakori előfordulásából ki lehet következtetni, hogy *Esztergom*, Magyarország egyházi és jó ideig királyi központja volt a legfolytonosabb művelődési és oktatási műhely. Már Könyves Kálmán idejében Szerafin érsek palotáját a francia eredetű Alberich „művelt és ékesszóló férfiak ragyogó műhelye” gyanánt írta le. A XII. századból maradt fenn az esztergomi egyházi könyvtárból egy „Magyarázatok az Énekek Énekéhez” c. kódex, amit már a XII–XIII. századi káptalani iskolában használhattak. Az utóbbi működéséhez jellegzetesen kapcsolódik az 1170 körüli iskoláskönyv, latin jegyzet az artes tananyag kivonatából, olyan növendék szép betűkkel leírt szövege, aki már túl volt a kezdő fokon, az alsó tanulmányokon. Priscianus nyelvtankönyve alapján, kiejtési és hangsúlyozási gyakorlatokon túljutva, retorikával foglalkozott az ókori Cornificius: *Rhetorica ad Herennium* c. műve alapján. Így a tanuló már az oklevélkiállítás, írásbeli szerkesztés, hivatali ügyvitel képességét is megszerezte. Ehhez kapcsolódott a jegyzetben a dictamen tanulmányokat röviden rögzítő fejezet a levélírás, fogalmazás szabályairól. Majd a computus tantárgy tanulásáról ad számot a jegyzet, amivel a klerikusok értették a naptárat, ki tudták számítani a húsvét és más ünnepek időpontját, keltezni tudtak okleveleket és érzékük volt a csillagászati jelenségekhez. Mivel a növendék feljegyezte az első nyolc árpádházi király temetkezési helyét, megadta sorrendjüket, valamint a helynevek latinos alakját, ebből látjuk, hogy a diák tanárát nem a legitimitás és idoneitás krónikaszövegekre jellemző értékelése vezette, hanem a dinasztia iránti feltétlen lojalitás. Istvánt szentként tisztelte, a királlyá emelkedett lázadó hercegeket is bemutathatta a tanár, de sem Péter, sem Aba királyok említve nincsenek. A káptalani iskola további szervezeti felépítésére a vezető tanárok címeinek felbukkanása vet fényt. Az olvasókanonok lett az iskola vezetője, aki ezáltal javadalomhoz jutott. Nem lehet véletlen, hogy az első lectort Esztergomban említik, 1209-ben. Mellette működött az éneklókanonok, aki idővel helyettesnek adta át az ének tanítást, ez lett a succantor. Az első ilyen tisztség is Esztergomban bukkan fel, 1223-ban. Az iskola vezető tanára, mint iskolamester, korán szerepel, Esztergomban „*A magister scholarum*” 1205-ben, „*Jacobus Scholasticus Strigoniensis*” 1211-ben. A magasabb tanulmányok alapján és azok felhasználási lehetőségeként kerültek a legkitűnőbbek a királyi kancelláriába. Így lett az udvari pap jegyző. 1262-ben László „*notarius aule nostre*”, illetőleg „*notarius noster familiaris*” megjelöléssel, később „*notarius specialis*” gyanánt kap említést. Rendkívüli műveltségéről tanúskodik, hogy László mester esztergomi prépostkanonoki minőségben 1277-ben végrendelkezve részletezett könyvtárát felsorolta, benne volt a *Historia Scholastica*. Könyveket hagyományozott Marcellus fia Marcellus dominikánus szerzetesnek is, így a „*Soliloquia*”-t és Szt. Ágoston néhány „kisebb művét”. Majd a Kun László király életvitelével és környezetével szembenálló Lodomér érsek emlékezett vissza 1288. május 8-i levelében iskolás korára, amikor a költői művek fantáziavilágát is tanulmányozta. Az arcát változtató Proteus történetét gyermekkorában olvasta, öregkorában érti meg, azt királyával azonosítva.³

³ MOLNÁR Erik, *A magyar társadalom története az őskortól az Árpád korig*, Bp., 1949, 281.;

Káptalani iskola működött Nyitrán, mint püspöki székhelyen a XII–XIII. században. Itt már 1111-ben oklevélben igazolható Vilmos grammaticus tevékenysége. Később, amikor már munkamegosztás alakult ki a kanonoki testületben és egyes oktatási tevékenységekre helyetteseket bíztak meg, az olvasókanonok helyett sublector lett az iskola vezető tanára, először éppen Nyitrán tűnik fel 1265-ben.⁴ Kétségtől jelentékeny szerepet vívott ki magának a veszprémi káptalan iskolája, amely a XII–XIII. században folytonosan működött. Egyik fontos tárgya volt az egyházi énekek tanítása, aminek megbecsülését jelentette, hogy a XII. század végétől új, javadalmas státuszban szerepelnek ennek tanárai. Az éneklőkanonok, a cantor e néven először a veszprémi káptalanban tűnik fel 1181-ben, ami megfelelt a zsinati határozatoknak. A XIII. századi fejlődést megtörték a politikai zavarok hatalmaskodásai. Ennek volt szomorú mozzanata a veszprémi egyház feldúlása Csák Péter nádor által, aminek során számos oklevél is elveszett. A helyreállítás, pótlás 1276-tól 1342-ig tartott, húzódozott. Ebből tudunk az utóbb már főiskolának tekintett intézmény feldúlásáról, amit Kun László király már 1276-ban helyre akart állítani és ezt valamelyest támogatta is. Az oklevélben az uralkodó kiemeli, hogy az iskolában főleg az ország jogainak megőrzését szolgáló jogtudomány művelése folyt, sőt a párizsi iskolákhoz hasonlítja azt, mint ahol az artes liberales-t tanulmányozták. A helyreállítás célja a virágzó oktatás felújítása, az igazság és az Isten dicsérete (tehát a jog és a vallás tudományos művelése). Csak-hogy ehhez a valóságban nagyon kevés volt a somogyi királyi ispánság Fok faluja vámjának, a veszprémi székesegyház részére való átengedése. A káptalan nagy könyvtárának veszteségét sem lehetett egykönnyen pótolni. Így a káptalani iskola aligha fejlődhetett a studium generale szintjére. Emellett a püspök és káptalan csak egyik célja volt ez, energiájukat lekötötte a királynéi koszorúzás és királynéi kancellár szerep visszanyerése (1276), a Kál-völgyi és segesdi elvett birtokok visszanyerése (1276, 1314).⁵

Témánk szempontjából két okból is fontos a magyar *Anonymus*, P. mester: a peregrináció és a történeti-jogi szemlélet oldaláról. A történetírók nagy többsége szerint III. Béla jegyzője volt, akinek uralkodása idején a magyar-francia kapcsolatok sokoldalúan fejlődtek. De a P. szigla feloldásai kísérlete – ha csak nem

Esztergom, Főszékesegyházi Könyvtár: Ms. II. 3. kódex és Ms. III. 184. kódex; *A magyar irodalom története 1600-ig*, szerk. KLANICZAY Tibor, Bp., 1964, 48.; MÉSZÁROS István, *Az iskola ügy története Magyarországon 996–1777 között*, Bp., 1981, 44–46, 48, 51, 56–57. o.; MÉSZÁROS István, *Középszintű iskoláink... i. m.* (1. jegyz.), 19, 184, 354.; HAJNAL István, *IV. Béla király kancelláriájáról*, Turul, 1914, 14–15. o.; Esztergomi Főkáptalani Levéltár: 19-1-8. számú oklevél; MEZEY László, *Irodalmi anyanyelvűségünk kezdetei az Árpád-kor végén*, Bp., 1955, 85.

⁴ BÉKEFI Remig, *A káptalani iskolák története... i. m.* (1. jegyz.), 126.; MÉSZÁROS István, *Az iskolaiügy története... i. m.* (3. jegyz.), 57.

⁵ MÉSZÁROS István, *Középszintű iskoláink... i. m.* (1. jegyz.), 19, 274, 354.; MÉSZÁROS István, *Az iskolaiügy története... i. m.* (3. jegyz.), 55–56. o.; KUMOROVITZ L. Bernát, *Veszprémi regeszták (1301–1387)*, Bp., 1953, 69, 362. szám; Veszprémi Káptalani Magánlevéltár: 1276. Fok. 2. sz. oklevél, Veszprémi Püspöki Levéltár: 1276. Ep. Ius coronandi reginae 2. sz. oklevél.

„előbb mondott” névre utal – több személyre irányultak, elsősorban Péter esztergomi prépostkanonokra, majd Péter győri püspökre, aki 1217 után halt meg, azután Péter óbudai prépostra. Elszigetelt az a vélemény, hogy P. mester IV. Béla jegyzője lett volna, domonkosrendi Pósa magiszter. A gestaíró hely- és személynév alakjai ugyanis archaikusak a XIII. században használt alakokhoz képest. Így a III. Béla és Imre királyok korának politikai-jogi gondolkodásába illenek a Gesta egyes leírásai: „a Gyümölcsény-erdő mellett... a vezér és az ő nemesei elrendezték az országnak minden szokástörvényét meg valamennyi jogát, miképpen szolgálnak a vezérnek meg főembereinek, vagy miképpen teyenek ítéletet bármilyen elkövetett bűn miatt. Egyszersmind ott a vezér vele jött nemeseknek különböző helységeket adományozott összes lakosságukkal együtt.” (40. fejezet). Anonymus tehát Árpád fejedelem korára visszavetítette a kialakult feudális vezetőrétegeket. Később Zsolt fejedelem korára tett jelentős maga korabeli igényeket: „...mikor Szolta vezér tizenhárom esztendő volt, országának főemberei valamennyien közös tanáccsal és közakarattal némelyeket országbírákul (rectores regni) rendeltek a vezér alá, hogy ezek a szokás jogával mértéket tartva, csendesítsék a viszálykodók pereit és versengéseit.” (53. fejezet). Pauler Gyula az élő gyakorlatból vett okoskodást Hóman Bálint, az író korának alkotmányjogi felfogását látta mindebben.⁶

A XIII. századi sokoldalú tudós ideálját rajzolták meg Szt. Erzsébet legendás környezetében, a talán mondai alak *magister Klingsor*, Magyarország erdélyi részében élő nemes, gazdag személyiségben a német források: vir philosophus, literis et studiis secularibus imbutus; astronomus et dictator; die beylige Schriefft kennt er gedeute.⁷ A hazai írásbeliség gyarapodásához a későbbi szerzetesrendek is tevékenyen hozzájárultak. A francia Johannes Lemovicensis, azaz Jean de Limoges cisztercita szerzetes 1208–18 években a *zirvi apátság*ot irányította, és itt írta Libellus de dictamine című könyvét, amely a fogalmazás szabályaira oktató. Az ilyen mű tanulmányozása fejlesztette az oklevél- és levélírást. Ne feledjük, hogy ezt a tudást Klingsorra is hangsúlyozták.⁸

⁶ KENYERES Ágnes, *Magyar Életrajzi Lexikon*, I.⁴, Bp., 1967, 38, 164.; CSÓKA J. Lajos, *Szent Gellért Kiseb és Nagyobb legendájának története*, kézirat, 1972, 7.; PAIS Dezső, *Magyar Anonymus*, Bp., 1926, 72–73, 93.; KOVÁCS Ferenc, *A magyar jogi terminológia kialakulása*, Bp., 1964, 32.; SILAGI, Gabriel, *Die „Gesta Hungarorum” des anonymen Notars*, Sigmaringen, 1991, 1–3, 97, 123.; ECKHART Ferenc, *A magyar alkotmányfejlődés*, Bp., 1931, 9–10.

⁷ FRANKL Vilmos, *A tudományok állapota hazánkban az Árpádok alatt* = RÁTH Károly, RÓMER Flóris, *Győri történelmi és régészeti füzetek*, Győr, 1863, 219, 221.; GOMBOS Albin, *Catalogus Fontium historiae Hungariae*, II., Bp., 1937–38, 1159.

⁸ *A magyar irodalom története 1600-ig*, szerk. KLANICZAY Tibor, Bp., 1964, 76. o.

Értékes jogi traktátust őriz az Országos Széchényi Könyvtár, *Paulus Hungarus* kódexét a XIII. századból. Már a XIX. századvégi magyar történetírás tudott a bolognai egyetem e magyar eredetű, domonkosrendi tanáráról. Két XVII. századi forrásban Dalmatának nevezik a bolognai kánonjogászt, ezért F. Banfi, mint a magyar korona dalmát származású alattvalóját szerepeltette. Újabb hazai lexikális életrajzban magyar nemesi szülőktől származtatták Paulus de Hungaria-t, aki a bolognai egyetemen fejezte be tanulmányait, ahol 1221-ben már az egyházjog tanára volt, s ott lépett be az alakuló domonkosrendbe. A magyar eredet mellett szólhat a prédikátoroknál igen lényeges anyanyelv használat. Mindenképpen kiemelkedő aktív tudós volt, 1220/21 során írta a *Summa de penitentia* című gyóntatási kézikönyvét. De 1221 nyarán hazatért Magyarországra és ekkor vált jelentősebbé *Notabilia* című munkálata, amely 1215 és 1221 között készülhetett a pápai rescriptum gyűjteményekhez, számos esetben magyarországi példaanyagra utalva. Feltűnt neki, hogy a lateráni zsinatok határozataitól eltérve Magyarországon főesperesek plébániatemplomokat is birtokolhattak. Míg pápai dekretális tiltotta a világiak részvételét kánoni választásoknál (in ecclesia conventuali), a jogtudós utalt a magyar, hispániai és szicíliai királyok hosszú szokás alapján fennálló jogára, hogy ezek tárgyalásában részt vehetnek. Az esztergomi és kalocsai érsek jogvitája tette aktuálissá, hogy a kánonjogász annak általános hangsúlyozása mellett, hogy valamely érsek nem használhatja palliumát egyháztartományán kívül, utalt a regionális szokás eltérésére, az esztergomi gyakorlatra, III. Honorius pápa pedig kifejezetten tiltotta a jövőre-nézve 1219-ben, hogy az esztergomi érsek palliumban misézzen a kalocsai főegyházmegeye területén. Megemlékezett a kánonjog tudósa arról a magyarországi regionális szokásról is, hogy ott a papokat a kápolnába főesperesek helyezik be. Mindezek mellett ezt a Paulus Hungarust tartották alkalmasnak a magyarországi dominikánus egyháztartomány megszervezésére. A létrehozás egyben bázist teremtett a rend tudományos tevékenységére, amit nem csupán hittudományi téren alapoztak meg. Budai kolostorukban a XIII. században használhatták már Boethius *Arithmetica*ját.⁹

Káptalani iskola működött a *váci* püspöki székhelyen is, amit 1225-ben említenek.¹⁰ A külföldi egyetemjárás és a tanultak hazai tudományos hasznosítása szempontjából egyaránt fontos személyiség a krónikáiról *Ákos mester*. Az előkelő Ákos-nemzetségből származó író a Galga-vidéki Ákosmonostorán születhetett 1208 táján. Az Ákos-testvérek együtt nevelkedhettek Kálmán herceggel. Ákos magister címe arra utalhat, hogy Itáliában bölcsész és jogi egyetemi tanulmányokat végzett. 1235 és 1244 között a pesti plébánia élén állt, a tatárjárás után királyi káplán volt, tehát udvari klerikus, királyi írástudó. 1248–51 években székesfehérvári

⁹ Országos Széchényi Könyvtár: Cod. Lat. 30.; SZALAY József, BARÓTI Lajos, *A Magyar Nemzet Története*, I. kötet, Bp., 1895; BANFI, Florio, *Paolo Dalmate detto Ongaro*, *Archivio Storico per la Dalmazia*, 1939; *Magyar Életrajzi Lexikon*, II. kötet/³ 1969, 122.; KAPITÁNYFFY István, SEPESSY Tibor, *Paulus Hungarus két Notabiliájának magyar vonatkozású helyei*, = HORVÁTH János, SZÉKELY György, *Középkori kútfontok kritikus kérdései*, Bp., 1974.; Wien: ÖNB: Cod. 2463.

¹⁰ DERCSENYI Dezső, GARLASZTÓI Pál, *Vác*, Bp., 1960, 17, 207.

őrkanonok, 1254–72 budai prépost a Szent Péterről elnevezett királyi prépostságon, egy hospes-település központjában. Közben majdnem másfél évtizeden át királynéi kancellár volt. Benne többen keresték a XIII. században keletkezett hunmagyar krónika, illetve egy krónikaszerkesztmény szerzőjét. Most az fontos számunkra, hogy ezekhez az egyházi törvénykönyvet forrás és fogalomkincs gyanánt használta.¹¹

Magasabb fokú művelődésre utaló adatokat lelünk a *várad*i káptalan esetében, ami részben történeti katasztrófák véletlen következményének tűnhet. Az olasz *Rogierius*, már 1232 előtt magister, éppen kanonok volt Nagyváradon, amikor a tatárbetörés elől erdőkben bújdosott, mégis fogságba esett, szökés útján szabadult. Élményeit és értesüléseit 1243-ban megírta pártfogója Pecorari Jakab prenestei püspök számára, akinek egykor káplánja volt. Rogierius jól érzékeltette a magyarországi politikai viszonyokat, amelyek megakadályozták az ország szervezett védelmét, és ezzel a rettenetes pusztuláshoz vezettek (*Carmen Miserable*), amelyek helyeit korabeli név alakban pontosan rögzítette. Egy nemzedék múltán az 1285. évben prépost *Benedek mester* levelében számolt be Nogaj és Telebuga kánok Pestig erő betöréséről. Békésebb időkre utal, hogy az ágostonrendi Ágoston atya 1297 körül írva *De summa trinitate et fide catholica* című művét János várad papnak ajánlotta.¹²

Foglalkozott oktatással a *szepesi prépostság* is. A prépost 1273. évi könyvjegyzékében már meg volt Petrus Comestor, XII. századi párizsi egyetemi kancellár híres tankönyve, a *Historia scholastica seu historiae ecclesiasticae libri IV*. Ez a mű a Biblia ó- és újszövetségi könyveiben őrzött történeti anyagot foglalta össze a világ teremtésétől az apostolok haláláig, de csak a zsidó nép történetére szorítkozva. Ezt a művet már korábban (1230 körül) egy másik példányon magyar ember glosszával látta el.¹³ *Győrben* is működött káptalani iskola, amire a XIII. század óta vannak adatok.¹⁴

Már a társadalmi mobilitás bizonyosfokú érvényesülésére gondolhatunk *Kézai Simon mester* esetében. Valószínűleg a Fejér vármegyei Bicske mellett volt Kéza faluból eredt, családjá félszabad, vagy szolgálteremtű volt. Mégis 1272 és 1283 között északitáliai egyetemre jutott. Talán ő az Erzsébet királyé 1279/80 táján volt kormányzata idején annak Simon nevű utódja. 1282/83 körül írta meg krónikáját.

¹¹ GYÖRFFY György, *A magyar várostörténet kezdetei és Budapest kialakulása*, Akadémiai doktori értekezés, Bp., 1968, 377.; HAJNAL István, *IV. Béla király kancelláriájáról... i. m.* (3. jegyz.), 9. o.; MÁLYUSZ Elemér, *Az V. István-kori Gesta*, Előadás, Bp., 1970. április 9. MTA Irodalomtudományi Intézete; BIERBAUER Virgil, *A magyar építészet története*, Bp., 1937, 54–55.

¹² Klaniczay Tibor egyetemi jegyzete /1953/ 45. o.; SZENTPÉTERY, I., *Scriptores Rerum Hungaricarum*. II., Bp., 1938, 546, 551.; CSÓKA J. Lajos, *Szent Gellért Kisebb és Nagyobb Legendájának története... i. m.* (6. jegyz.), 7.; JAKUBOVICH Emil, *A várad püspökség XIII. századi tízedjegyzéke*, Magyar Nyelv, 1926, 362.; FRANKL Vilmos, *A tudományok állapota hazánkban... i. m.* (7. jegyz.), 219.

¹³ MÉSZÁROS István, *Az iskolaügy története... i. m.* (3. jegyz.), 48.; Petrus Comestor töredék, Biblioteca Nazionale Centrale, Roma.

¹⁴ MÉSZÁROS István, *Középszintű iskoláink... i. m.* (1. jegyz.), 46, 189, 354.

1283-ban udvari jegyző (aulae nostrae notarius), egyszersmind IV. László király papja (magister Simon de Keza fidelis clericus eius). Kézai vagy forrása a római joggal foglalkozott és krónikájának tanúsága szerint a római jog az udvar bizonyos törekvéseivel összefüggésbe hozható. A római jog Bolognában vagy Padovában való elsajátítása mellett ott Aquinói Tamás hatása is érintette, ott szívhatta magába a népfelség elvét. Otthonos lett a velencei hagyományban, sőt nyelvjárásban, a jellegzetes sz-ező kiejtés érzékelhető a Vecca Venesia szóban és megnevezte a Venetica lingua-t. Mindezek miatt lett Kézai műveltségének egyik legfontosabb alaprétege a római jogi képzettség, a római jogi szakkifejezésekben való otthonos mozgás, noha a doktori fokozatig nem jutott el. Európai tájékozottságát mutatja, hogy Alamanniához a német birodalmat, a terra Latinához az olasz, francia, spanyol földeket számította, az itáliait ki tudta különíteni a románnyelvű népekből, a Gallici-t a franciákra, Francia-t a Rajnától nyugatra eső francia és vallon területre alkalmazta, a flamand vidéktől elkülönítve. Kora társadalomszemléletének magas fokára jutva ítélte meg a hazai jelenségeket. Nála a communitas a feudális társadalom uralkodó osztályának szélesen felfogott közössége, amelybe az uralkodó réteg, az alsóbb nemesség, a királyi szerviensek és várjobbágyok is beletartoznak. Ennek a szemléletnek reális alapjai voltak: szerviensek várföldhasználat a feudum castri őrzése fejében, az emelkedő nemes várjobbágyok helyzete. De tudomásul vette a szolgálóállapotú jobbágyok létét és e típus keletkezését magyarázta is. Az ignobilitas, a servitus oka lesüllyedés, a jogállás kedvezőtlen megváltozása a hadfelkeléstől való távolmaradás büntetéséül. Ennek mintája római jogi (Gaius, Inst. I. 160.). A társadalmi valóságból is meríthetett: amikor Kun László Sopron vármegyei ügyben híveihez fordul, ezek a nemesek, várjobbágyok, várnépek, vendégek és bármely állapotú népek (1272-ben), amikor Ugocsa vármegyei ügyben híveit utasítva ezek a nemesek, várjobbágyok, a vendégek és más conditioju emberek.¹⁵

¹⁵ *Magyar Életrajzi Lexikon*, I. kötet/⁴, Bp., 1967, 913.; GYÓRFFY György felszólalása MÁLYUSZ Elemér: Királyi kancellária és krónikairás a középkori Magyarországon c. kézirat vitájában (Bp., 1968. április 22. MTA Történettudományi Intézete); KARDOS Tibor, *A magyarországi humanizmus kora*, Bp., 1955, 56, 174–175, 179, 382.; KRISTÓ Gyula, *Kézai Simon és a XIII. század végi köznemesi ideológia néhány vonása*, ItK, 1972.; SZŰCS Jenő, *Társadalomelmélet, politikai teória és történelemszemlélet Kézai Simon Gesta Hungarorumában*, Századok, 1973.; GERICS József, *XIII. századbeli közigazgatási problémák*, Előadás; Bp., 1970. december 17. MTA Középkori Munkabizottsága); AUNER Mihály, *Latinus*, Századok, 1916, 31.; Simonis de Keza *Gesta Hungarorum = Scriptorum Rerum Hungaricarum*, ed. Emericus Szentpétery, I. Bp., 1937, 149, 155, 188.; MÁLYUSZ Elemér, *A Thúróczy-krónika és forrásai*, Bp., 1967, 54–56.; GERICS József, *Középkori országgyűléseink és az európai jogfejlődés*, Századok, 2005, 353.; FEJÉR, Georgius, *Codex Diplomaticus Hungariae ecclesiasticus et civilis*, Buda, 1829–44, V/2, 41–42. és V/3, 115–116.